

Za nas pa je delo še toliko zanimivejše, ker se v njem zelo obširno obravnavajo soline, proizvodnja soli in njena trgovina tudi na naši, vzhodnojadranski obali. Knjigi sta vsekakor pomemben prispevek tudi za boljše poznavanje gospodarskega razvoja, solinarstva in pomorstva še posebej, v jugoslovanskih deželah v obravnavanem času. Svoje mesto so v monografiji dobile tudi soline na ozemlju mest Slovenske Istre, med njimi zlasti po svojem pomenu za Benetke daleč na prvem mestu stoječe piranske soline. Avtor je dosedanje vedenje o piranskih solinah bistveno razširil z novimi podatki o odnosih Benečanov in njihove monopolne politike do Pirana oziroma do proizvodnje soli v piranskih solinah in do trgovine z njo, dalje o poteku te trgovine in tudi o njeni kvantifikaciji. Mogli bi reči, da je dal avtor poleg starega opisa piranskih solin, ki ga je dal E. Nicolich v delu *Cenni storico-statistici sulle saline di Pirano* (Trieste 1882), doslej najobsežnejše besedilo — seveda raztreseno po problemih v obeh knjigah monografije — o tej vsekakor zelo pomembni veji piranskega gospodarstva. Vendar je treba poudariti, da avtor nikakor ni izkoristil vsega gradiva, ki ga za soline v Piranu daje arhiv v Benetkah in seveda tudi arhiv v Piranu. V tako koncipirani knjigi, kakor smo jo prikazali, se pisec tudi ni mogel ustavljati pri vrsti vprašanj, ki so kljub njegovemu prispevku k poznavanju piranskih solin in njihove dejavnosti ostala še vedno odprta (npr. vprašanje graditve in rasti, vprašanje lastnikov in investicij v solinah, za kar so v beneškem arhivu od konca 16. stoletja ohranjene prave katastrske karte, ki jih je sedaj našel M. Pahor, in še vrsta drugih vprašanj). Piranske soline torej še vedno čakajo na celotnost, sintetičen prikaz. Enako kakor za piranske soline moremo reči tudi za soline v Pagu in trgovino s paško soljo. Avtor ne pozna še vrsto gradiva o tej problematiki, zlasti ne o trgovini s paško soljo v Markah pred beneškim gospodstvom nad Pagom in po njem. Arhivi v Fanu, Pesaru in Anconi, a verjetno tudi drugi, bi dali še bogato biro podatkov o prometu s paško soljo v Markah in o njeni distribuciji po pokrajini.

Delo J. C. Hocquet-a je dragocen prispevek za zgodovino celotnega Sredozemlja in je zato razumljivo, da je našlo že kmalu po izidu v mednarodnem krogu zgodovinarjev velik odmev. Pomembno je tudi za zgodovino Benetk in za razumevanje njene vloge v Sredozemlju in še posebej v Jadranskem morju. Monografija sodi zato v tisti del mednarodne historiografije, ki ne sme iti mimo jugoslovanskih zgodovinarjev.

Ferdo Gestrin

Karlovac 1579—1979. Zbornik radova, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac 1979, 812 strani.

Leta 1978 je bil v Karlovcu znanstveni posvet z istim delovnim naslovom kot ga nosi knjiga. Na njem je sodelovalo štiriinpetdeset znanstvenih, kulturnih in političnih delavcev iz Karlovca, Zagreba, Beograda in Ljubljane (*Vasilij Melik*). V triinšestdesetih prispevkih so podali pregled ekonomskega, kulturnega, prosvetnega in političnega razvoja Karlovca v njegovi štiristoletni zgodovini. Redakcija, ki je pripravljala rokopise za tisk, je vključila v zbornik še štiri prispevke treh avtorjev, s čimer je dobil zbornik končno podobo. Posvečen štiristoletnici mesta, šestdesetletnici ustanovitve KPJ, SKOJ-a in združenja revolucionarnih sindikatov Jugoslavije je izšel na sam dan obletnice ustanovitve Karlovca, 13. julija 1979.

Zbornik lahko zaradi lažje predstavitve razdelimo na več skupin. Po prvih prispevkih, ki nam prikažejo današnji ekonomski in družbeni razvoj Karlovca (*Milan Pavić*), geografski položaj (*Radovan Pavić*), orografsko in hidrografska podoba (*Vladimir Blašković*) ter floro in favno karlovskega področja (*Vladimir Peršin*), sledi prva skupina del, ki nam prikaže zgodovinsko podobo področja, kjer je stal kasnejši Karlovac. O arheoloških podatkih Karlovca in okolice v predzgodovini in antiki piše *Josip Šmic*. Za kasnejša obdobja ugotavlja, da arheoloških podatkov do sedaj še ni, in opozarja, da bo potrebno še veliko arheološkega dela za popolno rekonstrukcijo življenja na tem področju. *Josip Adamček* v svojem prispevku piše o vplivu turških vojn na gospodarski razvoj in družbene odnose. *Ferdo Močanin* piše o osnovnih problemih obrambe pred Turki od leta 1527, ko postanejo Habsburžani hrvaški kralji, pa do bitke pri Sisku, ki pomeni začetek ravnotežja na meji z osmanskim imperijem. *Nada Klaić* piše o nastajanju Krajine v 16. stoletju. Prvo skupino razprav zaključuje razprava *Zorislava Horvata* in *Milana Kruheka* o starih utrjenih mestih in utrjenih krajih nasploh in to v povezavi reke Korane in Mrežnice v 16. in 17. stoletju. Stari gradovi so namreč izgubljali na tem področju upravno in gospodarsko funkcijo, vse večja pa je bila nji-

hova vloga v sistemu obrambe. V času največjih turških napadov so utrjevali stare gradove, zrasla je tudi cela vrsta novih utrjenih objektov.

Novo skupino začenja razprava *Milana Kruheka* o nastanku in razvoju trdnjave in mesta Karlovca (avtor je že leto prej pripravil tudi razstavo in katalog). To je temeljna razprava, ki nam podaja historiat od ideje o potrebi izgradnje nove močne trdnjave pa do leta 1925, ko je bil sprejet načrt o ureditvi mesta Karlovca, po katerem je izgled starega jedra mesta in trdnjave v glavnem tak kot ga poznamo danes. Govori nam, razen o izgradnji skozi celo obdobje, še o finansiranju, vojski in oborožitvi. Delo temelji na že znani literaturi in na novem obsežnem arhivskem gradivu. Glede prve omembe mesta bi imeli le eno pripombo. Prvič se Karlovac omenja v privilegiju, ki je bil izdan dvema plemičema v avgustu 1579 (str. 86). V Arhivu Slovenije smo našli (v zvezi z neko pritožbo) v Karlovcu pisano pismo, ki pa je točno datirano s 23. avgustom 1579 (Carlstatt den 23 Augusti im 79isten, fasc. 163, nova št. 284, ni pagine), tako da lahko to pismo smatramo za prvo točno datirano omenbo mesta.

Naj tu opozorimo na to, da je novo ustanovljeni Karlovac zavrl napredek Novega mesta, ki je imelo dotlej zaradi organizacije obrambe proti Turkom nekaj časa celo korist. Prav v Novem mestu je bilo namreč zbirališče sklicanih vojakov za obrambo meje, tu so bila velika skladišča, ki so zaposlovala civilne in vojaške osebe, s tem pa je bila povezana vsakovrstna obrtna dejavnost in trgovina. Vse to se je preneslo v novi Karlovac, kar je Novo mesto, poleg še drugih nadlog, močno prizadelo. Res je to vprašanje zgodovine Novega mesta, vendar bi bilo morda vredno vključiti v tak zbornik kak prispevek, ki bi za to zgodnje obdobje Karlovca boljše osvetlil npr. gospodarsko pomembnost Kranjske za Karlovac. Žal ni od slovenskih zgodovinarjev na znanstvenem srečanju sodeloval nihče, ki se ukvarja s starejšo zgodovino.

Katica Miholović piše o gospodarskem položaju Karlovca v 18. stoletju, ko je le-ta izredno napredoval. To je čas t. im. zlate dobe, ki sega s prekinitvijo v času francoske oblasti do druge polovice 19. stoletja. Avtorica poudari razmah obrtne dejavnosti ter pomen Karlovca kot tranzitnega centra in luke. Naravni položaj mesta in novo od Turkov osvobojeno ozemlje je namreč povzročilo, da postane mesto prvi trgovski center na Hrvaškem. O razvoju mestne uprave od ustanovitve do sprejetja predpisov o mestni upravi (Statuta) 1778. leta piše *Zlatko Herkov*. V razvoju razlikuje in predstavi več obdobji mestne uprave, glavno pozornost pa posveti samemu mestnemu statutu. Zadnji prispevek iz te skupine govori o nesrečah, ki so prizadele Karlovac in njegovo okolico v preteklosti. Kuge in druge bolezni, poplave, požari, potresi, lakota, vojaška ropanja in kriminal so bile nadloge, proti katerim niso bila v preteklosti imuna nobena mesta. Druga svetovna vojna pa je prinesla zlo, ki ga do tega časa nismo poznali. To je bil genocid, pozikrus iztrebiti celotne narodne in verske skupine. Avtor prispevka (*Stanko Dvoržak*) je tem zlom dodal še problem moderne dobe — onesnaževanje okolja, s katerim se srečuje danes tudi Karlovac.

Novo skupino predstavljajo prispevki, ki se nanašajo na 19. stoletje. Prvi prispevek, ki ga je napisal *Vasilij Melik*, govori o položaju Karlovca v času ilirskih provinc. Poudarja upravno pomembnost mesta v tem času, saj je bilo središče dveh provinc — Civilne in Vojne Hrvatske. Ne prej ne kasneje ni imel Karlovac takega upravnega položaja. V tem času dobi mesto vrsto novih lepih zgradb, toda Karlovac je bil v tem času tudi gospodarsko prizadet. Francozi so namreč forsirali prometne poti v smeri vzhod-zahod namesto prejšnjih sever-jug. S tem pa je Karlovac delno izpadel iz trgovine zlasti z žitom. O ekonomski politiki dunajskega dvora v Vojni krajini s posebnim ozirom na hrvatsko in slavonsko vojaško mejo v 18. stoletju piše *Ivan Erceg*. Ta prispevek bi sodil na začetek te skupine, čeprav govori na splošno o stvareh, ki so značilne za avstrijsko politiko tudi še delno v 19. stoletju. Habsburška monarhija je v 18. stoletju prešla v ofenzivo proti osmanskemu imperiju, kar je prineslo veliko novo ozemlje. Posledica tega je bila zahteva po drugačni ekonomski politiki in modernejši organizaciji vojske, kar pa je pomenilo odvzeti vpliv nad vojsko deželnim stanovom. Tudi naslednji prispevek *Lucijana Kosa*, v katerem dobimo dober vpogled v prometni razvoj in njegov pomen za Karlovac zlasti v 19. (železnica) in 20. stoletju ter o projektih prometnega omrežja v prihodnosti, bi bil lahko uvrščen na kakem drugem mestu. Odlično predstavljajo Karlovac v 19. stoletju v njegovi vlogi in mestu v ilirskem gibanju ter številnih ekonomskih, socialnih in političnih pojavih tega stoletja razprave *Jaroslava Šidaka* (Pomen Karlovca v preporodnem gibanju), *Igorja Karamana* (Ekonomske in socialne razmere v mestu Karlovcu v času razvoja meščansko-kapitalističnih odnosov), *Mirka Valentića* (Delovanje Tajnega odbora v Vojni kra-

jini v 60-tih letih 19. stoletja), *Dragutina Pavličevića* (Narodno gibanje v Karlovcu in karlovcem področju leta 1883), *Ivana Čizmića* (Iseljeništvu s področja Karlovca) in *Zvonimirja Kelerja* (Karlovčani — raziskovalci daljnih krajev).

Karlovac, ki je po francoski oblasti zopet gospodarsko zaživel, ker je prišla do izraza ponovno njegova posredniška funkcija v trgovini, je zaradi prodiranja novih industrijsko-kapitalističnih sil iz razvitejših predelov Habsburške monarhije po letu 1848/49 začel gospodarsko nazadovati. Namesto starih rečno-cestnih prometnih žil dobi pomembno mesto železnica. Najbolj je prizadela Karlovac pomanjkanje domačega kapitala ter odvisnost Hrvatske od Dunaja in kasneje tudi od Budimpešte. Ekonomsko krizo je povečala tudi ukinitve Vojne krajine leta 1881 in pa priliv nezaposlene delovne sile. To je Karlovac pripeljalo v razdobje stagnacije in nazadovanja. Šele v začetku novega stoletja je bil omogočen hitrejši gospodarski razvoj. Mestna uprava je obljubila tovarnarjem brezplačna gradbišča za nove tovarne, davčne olajšave in brezplačno električno energijo. Toda negotovo predvojnino in vojno stanje je povzročilo, da je zraslo le osem večjih industrijskih podjetij.

Mesto je gospodarsko zaživel šele v času med obema svetovnima vojnima. Razširitev trga na celotno področje novoustanovljene države in prekinitev trgovskih vez z industrijsko razvitejšimi deli bivše monarhije, poceni energija (elektrarna Ozalj) in veliko cenene delovne sile je povzročilo, da je začel v to področje vlagati sredstva tuji kapital. Karlovac se je začel intenzivno industrializirati in je razvil zelo bogate in raznovrstne panoge. O tem nas seznani *Mira Kolar — Dimitrijević* s svojo razpravo o gospodarskem razvoju Karlovca med obema vojnima. Seveda se s tem v zvezi začne razvijati delavsko in revolucionarno gibanje. *Jadranka Kasun* piše o delovanju političnih strank v Karlovcu od leta 1918 do uvedbe diktature leta 1929. *Tomislav Majetić* piše o delavskem gibanju v Karlovcu od konca 19. stoletja do leta 1921. Poseben poudarek je na delovanju Socialistične delavske partije Jugoslavije (komunistov) in na njeni zmagi na občinskih volitvah leta 1920. *Đuro Zatezalo* piše o obdobju revolucionarnega delavskega gibanja od leta 1921 do 1937. Za ta čas je opaziti tudi v Karlovcu iste značilnosti kot drugod v Jugoslaviji, to je, da je po masovni opredelitvi za komuniste v letih 1919, 1920 prišlo po Obznani in Zakonu o zaščiti države do močne slabitve komunistične organizacije, v kateri je prišlo tudi do frakcionaštva. *Ivan Jelić* piše, v zadnjem prispevku te skupine o komunističnem gibanju v Karlovcu od leta 1937 do 1941. Na čelo KPJ pride Josip Broz Tito in začne se boj, v katerem se partija oblikuje kot moderna sila delavskega razreda.

Novo skupino predstavlja 21 prispevkov, ki obravnavajo kulturni in družbeni razvoj Karlovca v njegovi preteklosti. Tu so razprave o jeziku (*Antun Šojat*), tiskarnah, knjigarnah, časopisih, šolstvu (*Marija Vrbetić*), književnosti (*Stanko Dvoržak*, *Mara Zuber*, *Antun Hakenberg*), o delovanju čitalnic (*Ivo Toržak*), o ljudski univerzi (*Mile Dakić*), o kulturno umetniški dediščini zgodovinskega jedra mesta in o kasnejših objektih do 19. stoletja (*Đurđica Cvitanović*), o zlatarjih (*Ivo Lentić*), slikarstvu (*Anka Simić-Bulat*, *Petar Skutari*), urbanizmu (*Đurđa Lipovšćak*), gledališču (*Hinko Tomašić*), društvih (*Stanko Dvoržak*), nošah (*Stjepan Janjić*), bolnicah, zdravnikih (*Boris Morsan*), lekarnah (*Hrvoje Tartalja*) in športu (*Zdravko Švegar*).

Naslednjo skupino predstavljajo prispevki, ki obravnavajo problematiko NOB v Karlovcu in okolici. O pripravi na oboroženo vstajo in o razvoju NOB ter o enem izmed prvih glasil vstaje v Jugoslaviji piše *Ivo Butković*; o okupacijskem in ustaškem terorju piše *Tomislav Majetić*; o pomenu Karlovca v razvoju narodno-osvobodilnega gibanja na Hrvatskem leta 1941 piše *Savo Zlatić Mićo*; o vlogi okrožnega komiteja KPH Karlovac v organizaciji NOB in prvih partizanskih odredih *Dušan Korać*; o povezanosti Karlovca z okoliškim področjem piše *Vlado Novaković*; o delovanju Narodne pomoči piše *Zlata Vejvoda-Oršanić*; o mladini v NOB piše *Josip Tomc*; o borbah za osvoboditev Karlovca pa *Đuro Zatezalo*.

Karlovac, mesto vojaške, trgovske, industrijske in revolucionarne tradicije je po vojni v samoupravni socialistični izgradnji dosegel v družbenem in materialnem razvoju velike uspehe. O tem nas seznanjajo prispevki, ki zbornik zaključujejo. O tridesetletnem delovanju in razvoju KPH in ZKH v Karlovcu piše *Petar Fleković*; o ljudski oblasti v povojnem Karlovcu piše *Tomislav Majetić*; o sredstvih informiranja v obdobju od leta 1941 do danes piše *Vlado Bojkić*; o Socialistični zvezi delovnega ljudstva piše *Mika Pavlačić*; o razvoju šolstva, prosvete in vzgojnih organizacijah piše *Rudolf Bernardić*; o vlogi gospodarstva Karlovca v hrvaškem gospodarstvu piše *Nedeljko Rendulić*; o razvoju gospodarstva Karlovca piše *Nevenka Horvatić*; o demografski strukturi prebivalstva piše *Ivan Ivanković*;

Milan Pavić, ki zbornik začena s prispevkom o Karlovcu danes, zaključuje to skupino s prikazom razvoja samoupravljanja od prvih delavskih svetov do leta 1977.

Zbornik zaključuje Branko Đukić, ki podaja stanje naše in tuje historiografije o Karlovcu. V dosedanje literaturi je poudarek predvsem na vojno politični zgodovini, manj pa je zastopana socialna, gospodarska in kulturna problematika zgodnejše preteklosti mesta. Zlasti je bilo posvečeno malo pozornosti delavskemu gibanju, več pa narodno osvobodilni borbi in času po vojni.

Zbornik, obogaten s fotografijami, zemljevidi, tabelami, je vsekakor vredno vzeti v roke, saj poskuša prikazati celotno zgodovino trdnjave in mesta Karlovca, tega tudi za slovensko zgodovino pomembnega mesta.

Vasko Simoniti

P. Zovatto — P. A. Passolunghi, *Bibliografia storico-religiosa su Trieste e l'Istria 1864—1974*. Roma 1978, 188 strani.

Načelo, ki je vodilo avtorja pri izbiri publikacij za sestavo tega bibliografskega izbora, je bilo — kot pove že sam njegov naslov — versko in cerkveno zgodovinsko. Iz naslova sta razvidna časovni okvir izida publikacij, ki jih delo zajema, in prostorski okvir, na katerega se nanaša vsebina omenjenih objav. Časovno zajema bibliografija publikacije, ki so izšle od 1864 do 1974, torej v dobrih sto letih. Prvo časovno omejitev sta pisca izbrala zato, ker je starejša dela obdelal že C. Combi v svoji bibliografiji *Saggio di bibliografia istriana*, ki je izšla 1864 v Kopru. Drugo časovno omejitev je narekoval čas, ko je bilo delo z zbiranjem gradiva zaključeno. Končna redakcija dela je terjala svoj čas, tako da je do izida bibliografije prišlo šele štiri leta kasneje. Prostorsko se ta bibliografski izbor sicer osredotoča na objave, ki opisujejo Trst in Istro, ne izogiba pa se tudi tistih, ki obravnavajo nekoliko širši zemljepisni okvir: Furlanijo, Benečijo, Gorisko ter Kvarner in Dalmacijo. Avtor uvoda opozarja bralca še na nekatera druga starejša bibliografska dela, ki so se v svojem izboru ravnala po sorodnem geografskem načelu.

Bibliografija navaja 2213 objav z omenjenimi tematskimi, prostorskimi in časovnimi opredelitvami. Dela so razporejena kronološko po času izida. Vsako leto tvori posebno enoto, v njegovem okviru pa so publikacije našteje po abecedni razvrstitvi avtorjev. Zaporedne številke navedenih del tečejo nepretrgano skozi vsa leta. Ob večini omenjenih publikacij sta avtorja v nekaj besedah naznačila njihove vsebinske značilnosti, zlasti glede njihove uporabnosti za predstavitev različnih vidikov verske problematike. Izbrana dela vsebinsko posegajo zlasti na področje zgodovine, umetnostne zgodovine, etnografije, muzikologije, pa tudi politike. Med njimi so zastopane monografije ter številni članki iz okrog 200 različnih časopisov, revij, zbornikov in enciklopedičnih priročnikov. To veliko število (zlasti italijanskih, manj pa jugoslovanskih, latinskih, nemških, francoskih in celo grških) strokovnih revij in priročnikov, ki sta jih avtorja upoštevala pri svojem izboru, nudi že samo po sebi bralcu dragoceno informacijo, kje iskati podatke o nekaterih vprašanih. Delo je opremljeno z dvema seznamoma. Abecedni seznam piscev spremlja zaporedne številke, pod katerimi navaja bibliografija njihova dela. Drugo kazalo je zemljepisno, ravna pa se tudi po nekaterih vsebinskih poudarkih. Številkam, ki naznačujejo splošna dela o Istri, sledijo zaporedne številke objav, ki zadevajo posamezne škofije. V njihovem okviru je zopet izvedena delitev v publikacije, ki nudijo podatke o splošnih značilnostih, o škofih, cerkvah, vernikih, krivovercih ter verskih zavodih in samostanih. Sledi abecedno kazalo drugih važnejših krajev, seznam pa zaključuje spet vsebinsko geslo hebraizem. Ker nista preobsežna, sta seznama dokaj pregledna. Bralcu pa bi ob njiju koristil še spisek vseh pritegnjenih revij s podatki o kraju in času njihovega izhajanja.

S svojo kronološko zgradbo omogoča ta bibliografija vpogled v usmerjenost, zavzetost, pa tudi tendenčnost nekaterih raziskav in objav, ki so pritegovale pisce v različnih (prelomnih) razdobjih v razmeroma dolgem časovnem intervalu, ki ga bibliografija zajema. Pač pa povzroča prav kronološka razporeditev objav na drugi strani nepreglednost pri razpravah, ki so v posameznih revijah izhajale v nadaljevanjih skozi več let. Vsako nadaljevanje je namreč omenjeno posebej v različnih letih, medtem ko podatek o celotnem obsegu razprave ni naveden.

Kot omenjeno, zajema bibliografija precej jugoslovanskih objav. Njihov izbor pa je s stališča zgodovinarja precej pomanjkljiv. Na eni strani priča o tem precejšnje število jugoslovanskih strokovnjakov, ki so se ukvarjali s problematiko goriške, istrske in severnojadranske zgodovine, pa jih omenjena bibliografija po-